

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

19 iunie 2014*

„Trimitere preliminară — Politica socială — Directiva 2000/78/CE — Egalitate de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă — Articolul 2, articolul 3 alineatul (1) litera (c) și articolul 6 alineatul (1) — Discriminare directă pe motive de vârstă — Salariu de bază al funcționarilor determinat în funcție de vârstă — Sistem tranzitoriu — Perpetuarea tratamentului diferențiat — Justificări — Dreptul la repararea prejudiciului — Răspunderea statului membru — Principiile echivalenței și efectivității”

În cauzele conexe C-501/12-C-506/12, C-540/12 și C-541/12,

având ca obiect cererile de decizie preliminară formulate în temeiul articolului 267 TFUE de Verwaltungsgericht Berlin (Germania), prin deciziile din 23 octombrie 2012 (cauzele C-501/12-C-506/12) și, respectiv, din 13 noiembrie 2012 (cauzele C-540/12 și C-541/12), primite de Curte la 8 și, respectiv, la 28 noiembrie 2012, în procedurile

Thomas Specht (C-501/12),

Jens Schombera (C-502/12),

Alexander Wieland (C-503/12),

Uwe Schönefeld (C-504/12),

Antje Wilke (C-505/12),

Gerd Schini (C-506/12)

împotriva

Land Berlin

și

Rena Schmeel (C-540/12),

Ralf Schuster (C-541/12)

împotriva

Bundesrepublik Deutschland,

* Limba de procedură: germana.

CURTEA (Camera a doua),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta, președinte de cameră, domnii J. L. da Cruz Vilaça, G. Arestis, J.-C. Bonichot și A. Arabadjiev (raportor), judecători,

avocat general: domnul Y. Bot,

grefier: doamna A. Impellizzeri, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 19 septembrie 2013,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru domnii Wieland, Schönefeld și Schini, precum și pentru doamna Schmeel și pentru domnul Schuster, de E. Ribet Buse și de R. Hildebrand, Rechtsanwältė;
- pentru Land Berlin, de M. Theis, în calitate de agent;
- pentru guvernul german, de T. Henze și de J. Möller, în calitate de agenți;
- pentru Consiliul Uniunii Europene, de M. Simm și de J. Herrmann, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de D. Martin și de T. Maxian Rusche, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 28 noiembrie 2013,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererile de decizie preliminară privesc interpretarea articolului 2, a articolului 3 alineatul (1) litera (c) și a articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7).
- 2 Aceste cereri au fost formulate în cadrul unor litigii între domnii Specht, Schombera, Wieland și Schönefeld, doamna Wilke, precum și domnul Schini, funcționari ai Land Berlin (administrația landului Berlin), pe de o parte, și această autoritate publică, pe de altă parte, în cauzele C-501/12-C-506/12, și, în cauzele C-540/12 și C-541/12, între doamna Schmeel și domnul Schuster, funcționari federali, pe de o parte, și Bundesrepublik Deutschland, pe de altă parte, cu privire la modalitățile de încadrare a acestor funcționari într-o treaptă sau într-o treaptă tranzitorie din cadrul gradelor sistemului de remunerare aplicabil fiecăruia.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Potrivit articolului 1 din Directiva 2000/78, aceasta „are ca obiectiv stabilirea unui cadru general de combatere a discriminării pe motive de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, în vederea punerii în aplicare, în statele membre, a principiului egalității de tratament”.

4 Articolul 2 din această directivă prevede:

„(1) În sensul prezentei directive, prin principiul egalității de tratament se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazate pe unul din motivele menționate la articolul 1.

(2) În sensul alineatului (1):

(a) o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1;

[...]”

5 Articolul 3 alineatul (1) litera (c) din aceeași directivă, intitulat „Domeniul de aplicare”, precizează că aceasta se aplică tuturor persoanelor, atât în sectorul public, cât și în cel privat, inclusiv organismelor publice, în ceea ce privește, printre altele, „condițiile de încadrare și de muncă, inclusiv condițiile de concediere și de remunerare”.

6 Articolul 6 alineatul (1) din aceeași directivă are următorul cuprins:

„Fără a aduce atingere dispozițiilor articolului 2 alineatul (2), statele membre pot prevedea că un tratament diferențiat pe motive de vârstă nu constituie o discriminare atunci când este justificat în mod obiectiv și rezonabil, în cadrul dreptului național, de un obiectiv legitim, în special de obiective legitime de politică a ocupării forței de muncă, a pieței muncii și a formării profesionale, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv sunt corespunzătoare și necesare.

Tratamentul diferențiat se poate referi în special la:

(a) aplicarea unor condiții speciale de acces la un loc de muncă și la formarea profesională, de încadrare și de muncă, inclusiv a condițiilor de concediere și de remunerare, pentru tineri, lucrători în vârstă și pentru cei care au persoane în întreținere, pentru a favoriza integrarea lor profesională sau pentru a le asigura protecția;

(b) stabilirea unor condiții minime de vârstă, de experiență profesională sau de vechime în muncă, pentru accesul la încadrare în muncă sau pentru anumite avantaje legate de încadrarea în muncă;

[...]”

7 Potrivit articolului 9 alineatul (1) din Directiva 2000/78, intitulat „Apărarea drepturilor”:

„Statele membre asigură ca procedurile judiciare și/sau administrative, inclusiv proceduri de conciliere, dacă este necesar, care reglementează respectarea [a se citi «prin care se urmărește garantarea respectării»] obligațiilor care decurg din prezenta directivă, să fie accesibile tuturor persoanelor care se consideră lezate prin nerespectarea față de ei a principiului egalității de tratament, chiar după ce au încetat relațiile în care discriminarea se presupune a se fi produs.”

8 Articolul 16 din această directivă, intitulat „Conformitatea”, prevede:

„Statele membre iau măsurile necesare:

(a) anulării actelor cu putere de lege și actelor administrative care contravin principiului egalității de tratament;

(b) declarării drept nule și neavenite sau modificării dispozițiilor care contravin principiului egalității de tratament, prevăzute în contractele sau convențiile colective, în regulamentele interne ale întreprinderilor, precum și în statutele profesiilor independente și ale organizațiilor lucrătorilor și angajatorilor.”

9 Articolul 17 din directiva menționată, privind sancțiunile, este formulat după cum urmează:

„Statele membre stabilesc regimul sancțiunilor aplicabile în cazul nerespectării dispozițiilor naționale adoptate conform prezentei directive și iau toate măsurile necesare pentru asigurarea aplicării acestora. Sancțiunile astfel prevăzute, care pot consta în despăgubirea victimei, trebuie să fie efective, proporționale și disuasive. [...]”

Dreptul german

10 Directiva 2000/78 a fost transpusă în dreptul intern prin Legea generală privind egalitatea de tratament (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz) din 14 august 2006 (BGBl. 2006 I, p. 1897, denumită în continuare „AGG”).

Legea federală privind remunerarea funcționarilor

11 Legea federală privind remunerarea funcționarilor (Bundesbesoldungsgesetz), în versiunea în vigoare la 6 august 2002 (denumită în continuare „legea anterioară privind remunerarea funcționarilor”), a fost aplicabilă funcționarilor federali până la data de 30 iunie 2009, iar funcționarilor regionali ai landului Berlin până la data de 31 iulie 2011. Această lege constituia temeiul juridic al sistemului de remunerare aplicabil acestor funcționari.

12 Articolul 27 din legea anterioară privind remunerarea funcționarilor, intitulat „Calculul salariului de bază”, dispunea:

„(1) Salariul de bază se calculează în trepte, dacă regulamentele privind remunerarea nu prevăd altfel. Avansarea în trepte ar loc în funcție de vârsta de referință și de meritul funcționarului. Funcționarul sau militarul primește cel puțin salariul de bază inițial plătit celor încadrați în respectivul grad.

(2) Salariul de bază crește din doi 2 în 2 ani până la treapta 5, din 3 în 3 ani până la treapta 9 și apoi din 4 în 4 ani.

(3) Pentru funcționarii și militarii de gradul A care obțin în mod durabil rezultate deosebite se poate stabili salariul de bază corespunzător treptei superioare imediat următoare (treaptă de merit). Numărul treptelor de merit acordate într-un an calendaristic pentru activitatea desfășurată în cadrul unei administrații nu poate depăși 15 % din numărul funcționarilor și al militarilor încadrați în sistemul de remunerare A care nu au atins încă plafonul salariului de bază. În cazul în care se constată că activitatea funcționarului sau a militarului nu corespunde cerințelor medii impuse pentru funcția respectivă, acesta rămâne încadrat în treapta curentă până când activitatea sa justifică avansarea în treapta superioară imediat următoare. [...]”

13 Articolul 28 din această lege, intitulat „Vârsta de referință”, prevedea:

„(1) Vârsta de referință se calculează începând cu prima zi a lunii în care funcționarul sau militarul a împlinit vârsta de 21 de ani.

(2) Punctul de plecare pentru calculul vârstei de referință, astfel cum este stabilit la alineatul (1) de mai sus, este amânat cu perioadele ulterioare vârstei de 31 de ani împliniți care nu au dat dreptul la o remunerație primită în calitate de funcționar sau de militar, până la concurența unui sfert din

perioada de până la vârsta de 35 de ani împliniți, iar ulterior a unei jumătăți din perioada de după împlinirea acestei vârste. [...] Perioadele mai mici de o lună sunt rotunjite la unitatea inferioară. Sunt asimilate unei remunerații primite în calitate de funcționar sau de militar, în sensul primei teze de mai sus, remunerațiile primite pentru o activitate profesională desfășurată cu titlu principal în serviciul unui angajator de drept public (articolul 29), al unor comunități confesionale de drept public sau al unor organizații ale acestora, precum și în serviciul oricărui alt angajator care aplică acordurile colective în vigoare în sectorul public sau acorduri colective cu un conținut foarte similar și la care statul sau alte entități de drept public participă în mod substanțial, fie prin plata unor contribuții sau subvenții, fie în alt mod.

[...]"

Noua lege privind remunerarea funcționarilor federali

14 Domeniul de aplicare al Legii federale privind remunerarea funcționarilor, în vigoare de la 1 iulie 2009 (denumită în continuare „noua lege privind remunerarea funcționarilor federali”), care a fost adoptată ca articol 2 al Legii privind reformarea și modernizarea dreptului federal al funcției publice (Dienstrechtsneuordnungsgesetz – DNeuG) din 5 februarie 2009, este limitat la funcționarii remunerați de statul federal.

15 Articolul 27 din noua lege privind remunerarea funcționarilor federali, intitulat „Calculul salariului de bază”, prevede:

„(1) Salariul de bază se calculează pe trepte, dacă dispozițiile legale nu prevăd altfel. Avansarea în treapta superioară imediat următoare are loc în funcție de perioadele de serviciu efectuate conform cerințelor legale (experiența).

(2) La orice primă numire într-un post care conferă dreptul la o remunerație care intră în domeniul de aplicare al prezentei legi, se stabilește un salariu de bază corespunzător treptei 1, fără a se aduce atingere luării în considerare a unor perioade anterioare în temeiul articolului 28 alineatul (1) de mai jos, pentru funcționari, sau altor modalități de calcul al salariului de bază în temeiul articolului 4 a patra teză, pentru militari. [...]

(3) Salariul de bază crește după 2 ani de experiență în treapta 1, după 3 ani de experiență în treptele 2-4 și după 4 ani de experiență în treptele 5-7. [...] Perioadele care nu dau dreptul la o remunerație de funcționar întârzie, cu durata lor, avansarea funcționarului, fără a aduce atingere dispozițiilor articolului 28 alineatul (2) de mai jos. [...]

[...]

(7) Pentru funcționarii de gradul A care obțin în mod durabil rezultate deosebite se poate stabili salariul de bază corespunzător treptei superioare imediat următoare («treapta de merit») [...]"

16 Articolul 28 din această lege, intitulat „Perioade care pot fi luate în considerare”, prevede:

„(1) La stabilirea treptei de salarizare inițiale sunt luate în considerare ca perioade de experiență, în sensul articolului 27 alineatul (3) de mai sus, următoarele perioade anterioare:

1. perioadele care corespund desfășurării unei activități profesionale echivalente cu titlu principal, în serviciul unui angajator de drept public (articolul 29), al unor comunități confesionale de drept public sau al unor organizații ale acestora, întrucât această activitate profesională nu constituie o condiție pentru admiterea în cariera respectivă [...]"

Reglementarea privind remunerarea funcționarilor landului Berlin

- 17 În temeiul Legii privind reforma remunerării funcționarilor landului Berlin (Gesetz zur Besoldungsneuregelung für das Land Berlin – Berliner Besoldungsneuregelungsgesetz) din 29 iunie 2011, funcționarii landului Berlin care erau deja titularizați la data de 1 august 2011 (denumiți în continuare „funcționarii deja titularizați”) sunt supuși unor norme diferite de cele aplicabile funcționarilor intrați în funcție ulterior acestei date (denumiți în continuare „noi funcționari”).

– Reglementarea națională privind remunerarea noilor funcționari

- 18 Noua lege privind remunerarea funcționarilor federali a fost formulată într-o versiune adaptată landului Berlin. Această lege, intitulată „Lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin” (Bundesbesoldungsgesetz Berlin, denumită în continuare „noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin”), se aplică noilor funcționari. În scopul soluționării litigiilor principale, dispozițiile relevante ale acestei legi sunt, în esență, identice cu cele ale noii legi privind remunerarea funcționarilor federali menționate la punctele 15 și 16 din prezenta hotărâre.

– Reglementarea regională privind remunerarea funcționarilor titularizați

- 19 Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin (Berliner Besoldungsüberleitungsgesetz) din 29 iunie 2011 definește modalitățile de reîncadrare în noul sistem a funcționarilor titularizați, precum și măsurile tranzitorii aplicabile acestor funcționari.

- 20 Articolul 2 din Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, intitulat „Încadrare în treptele și în treptele tranzitorii din cadrul gradelor sistemelor de remunerare A”, prevede:

„(1) La 1 august 2011, funcționarii sunt încadrați, pe baza postului ocupat la 31 iulie 2011 și a salariului de bază care le-ar fi revenit la 1 august 2011 conform Legii privind adaptarea remunerațiilor și a pensiilor funcționarilor landului Berlin 2010/2011 din 8 iulie 2010, potrivit modalităților definite în cadrul alineatelor următoare, în treptele sau în treptele tranzitorii prevăzute în anexa 3 la [Legea privind reforma remunerării funcționarilor landului Berlin] [...]

(2) În conformitate cu alineatul (1) de mai sus, încadrarea se face în treapta sau în treapta tranzitorie corespunzătoare salariului de bază, rotunjit la unitatea superioară. [...]

- 21 Articolul 3 din Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, intitulat „Avansarea ulterioară a funcționarilor încadrați într-o treaptă sau într-o treaptă superioară din gradele sistemului de remunerare A”, prevede:

„(1) Conform articolului 27 alineatul (3) din [noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin], încadrarea într-o treaptă, astfel cum este prevăzută în anexa 3 la [Legea privind reforma remunerării funcționarilor landului Berlin], constituie punctul de plecare pentru calculul duratei experienței necesare pentru avansare. Avansarea în treapta superioară imediat următoare este reglementată de articolul 27 alineatul (3) din [această lege].

[...]”

Litigiile principale și întrebările preliminare

- 22 Situațiile de fapt din diferitele litigii principale, conexe în fața Curții, sunt similare, chiar comune. Acestea pot fi rezumate după cum urmează:
- 23 Domnii Specht, Schombera, Wieland și Schönefeld, doamna Wilke, precum și domnul Schini au fost numiți funcționari ai landului Berlin între anii 1992-2003. Doamna Schmeel și domnul Schuster au fost numiți funcționari permanenți ai Bundesrepublik Deutschland în cursul anilor 1998 și, respectiv, 1992. Toți aceștia au fost angajați sub imperiul legii anterioare privind remunerarea funcționarilor și au fost remunerați inițial în temeiul acestei legi, iar apoi au fost reîncadrați în noul sistem de remunerare aplicabil fiecăruia.
- 24 Reclamantii din litigiile principale au contestat, în cadrul unei proceduri precontencioase, modul de calcul al salariului lor, având în vedere că, deoarece acesta a ținut cont de vârsta lor, ei sunt sau au fost discriminați pe motive de vârstă. Întrucât nu au obținut câștig de cauză în cadrul acestei proceduri, reclamantii din litigiile principale au sesizat Verwaltungsgericht Berlin (Tribunalul Administrativ din Berlin).
- 25 Domnii Specht, Schombera, Wieland și Schönefeld, doamna Wilke și domnul Schini, precum și doamna Schmeel și domnul Schuster arată că legea anterioară privind remunerarea funcționarilor încălca interdicția discriminării pe motive de vârstă, consacrată de AGG și de Directiva 2000/78. În această privință, ei solicită în special plata unei sume echivalente cu diferența dintre remunerația la care ar fi avut dreptul dacă ar fi fost încadrați în treapta de salarizare cea mai înaltă a gradului aferent funcției lor și cea pe care au încasat-o efectiv.
- 26 Domnii Specht, Wieland și Schönefeld și doamna Wilke contestă modalitățile de reîncadrare prevăzute de Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin prin faptul că acestea perpetuă în mod ilegal principiul care prevala până la momentul respectiv în materie de remunerare a funcționarilor, întemeiat nu pe experiența dobândită în serviciu, ci pe „vârsta de referință”, în măsura în care reîncadrarea acestor funcționari se efectuează exclusiv în funcție de salariul de bază anterior.
- 27 Prin urmare, instanța de trimitere este determinată, în fiecare dintre cauzele principale, să ridice problema compatibilității reglementărilor naționale în cauză în aceste litigii cu dreptul Uniunii și în special cu Directiva 2000/78, în măsura în care aceste reglementări ar putea fi la originea unei discriminări pe motive de vârstă, interzisă de această directivă.
- 28 În aceste condiții, Verwaltungsgericht Berlin a decis să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții, în cauzele C-501/12, C-503/12 și C-505/12, următoarele întrebări preliminare, care le reiau însă integral și pe cele adresate în cauzele C-502/12, C-504/12, C-506/12, C-540/12 și C-541/12:
- „1) Dreptul primar și/sau derivat al Uniunii, în special, în speță, Directiva [2000/78], trebuie interpretat, în ceea ce privește interdicția completă a discriminării nejustificate pe motive de vârstă, în sensul că vizează și normele naționale privind remunerarea funcționarilor [...]?
 - 2) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, din interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii rezultă că reprezintă o discriminare directă sau indirectă pe motive de vârstă o dispoziție națională conform căreia nivelul salariului de bază al unui funcționar la momentul intrării în funcția publică depinde în mod decisiv de vârsta funcționarului, iar apoi creșterea salariului depinde în special de vechimea în funcția publică?
 - 3) În cazul unui răspuns afirmativ la a doua întrebare, interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii se opune justificării unei astfel de dispoziții naționale prin obiectivul legislativ de a recompensa experiența în muncă?

- 4) În cazul unui răspuns afirmativ la a treia întrebare, atât timp cât nu s-a pus în aplicare o legislație nediscriminatorie privind remunerația, din interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii poate rezulta o altă consecință juridică decât aceea care constă în a remunera în mod retroactiv persoanele discriminate în conformitate cu treapta de salarizare cea mai înaltă din cadrul gradului lor?

Consecința juridică a încălcării principiului nediscriminării rezultă, așadar, direct din dreptul primar și/sau derivat al Uniunii, în special, în speță, din Directiva [2000/78], sau dreptul persoanei discriminate rezultă exclusiv din aplicarea principiului, recunoscut în dreptul Uniunii, al răspunderii statelor membre pentru transpunerea incorectă a prevederilor dreptului Uniunii?

- 5) Interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii se opune unei măsuri naționale conform căreia dreptul la plată (cu titlu retroactiv, sub forma unor diferențe) sau la o compensație depinde de invocarea în termen scurt a acestui drept de către funcționari?
- 6) În cazul unui răspuns afirmativ la prima, la a doua și la a treia întrebare, din interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii rezultă că o lege de stabilire a unui regim tranzitoriu care stabilește modalitățile de reclasificare conform căreia funcționarii [deja titularizați] sunt încadrați într-o treaptă a noului sistem numai în funcție de cuantumul salariului de bază obținut conform vechii legislații (discriminatorii) la data stabilită pentru trecerea la noul sistem, iar la avansarea în treptele superioare se va ține seama numai de vechimea în muncă acumulată după intrarea în vigoare a legii de reclasificare, indiferent de vechimea în muncă acumulată anterior de funcționar, reprezintă – până la momentul la care funcționarul ajunge la treapta cea mai înaltă – o perpetuare a discriminării pe motive de vârstă deja existente?
- 7) În cazul unui răspuns afirmativ la a șasea întrebare, interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii privind justificarea acestui tratament diferențiat continuu se opune obiectivului legislativ conform căruia prin intermediul legii de reclasificare se urmărește nu (numai) protejarea funcționarilor numiți în ziua reîncadrării, ci (și) așteptările funcționarilor [deja titularizați] în ceea ce privește perspectiva obținerii venitului preconizat conform vechii legislații, în cadrul gradului lor?

Perpetuarea discriminării funcționarilor [deja titularizați] poate fi justificată prin faptul că alternativa legislativă (încadrarea individuală în treaptă a funcționarilor [deja titularizați] pe criteriul experienței) implică sarcini administrative considerabile?

- 8) În cazul unui răspuns negativ în ceea ce privește justificarea de la întrebarea a șaptea, atât timp cât nu s-a pus în aplicare o legislație nediscriminatorie privind remunerația și pentru funcționarii [deja titularizați], din interpretarea dreptului primar și/sau derivat al Uniunii poate rezulta o altă consecință juridică decât aceea care constă în a remunera în mod retroactiv și continuu funcționarii [deja titularizați] în conformitate cu treapta de salarizare cea mai înaltă din cadrul gradului lor?

Consecința juridică a încălcării principiului nediscriminării rezultă, așadar, direct din dreptul primar și/sau derivat al Uniunii, în special, în speță, din Directiva [2000/78] sau dreptul persoanei discriminate rezultă exclusiv din aplicarea principiului, recunoscut în dreptul Uniunii, al răspunderii statelor membre pentru transpunerea incorectă a prevederilor dreptului Uniunii?”

²⁹ Prin Ordonanța președintelui Curții din 3 decembrie 2012, cauzele C-501/12-C-506/12, C-540/12 și C-541/12 au fost conexe pentru buna desfășurare a procedurii scrise și orale, precum și în vederea pronunțării hotărârii.

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 30 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că salariul funcționarilor intră în domeniul de aplicare al acestei directive.
- 31 Această întrebare privește domeniul de aplicare material și personal al Directivei 2000/78.
- 32 În ceea ce privește domeniul de aplicare material al acestei directive, instanța de trimitere ridică problema coordonării dintre, pe de o parte, articolul 3 alineatul (1) litera (c) din aceasta, în temeiul căruia, în limitele competențelor conferite Uniunii, directiva menționată se aplică tuturor persoanelor, atât din sectorul public, cât și din cel privat, inclusiv organismelor publice, în privința condițiilor de încadrare în muncă și de ocupare a forței de muncă, această expresie desemnând în special condițiile de concediere și de remunerare, și, pe de altă parte, articolul 153 alineatul (5) TFUE, care prevede o excepție de la competența Uniunii în materie de politică socială, constând în aceea că aceasta nu este autorizată să intervină, în special, în domeniul remunerațiilor.
- 33 Curtea a apreciat însă că această excepție trebuie înțeleasă în sensul că vizează măsurile care, la fel ca o uniformizare în tot sau în parte a elementelor constitutive ale salariilor și/sau a nivelului acestora în statele membre sau la fel ca instituirea unui salariu minim, ar conduce la o ingerință directă a dreptului Uniunii cu privire la stabilirea remunerațiilor în cadrul acesteia. Totuși, excepția nu poate fi extinsă la orice aspect care prezintă o legătură oarecare cu remunerarea dacă nu se dorește lipsirea anumitor domenii avute în vedere la articolul 153 alineatul (1) TFUE de o parte esențială a conținutului lor (Hotărârea Impact, C-268/06, EU:C:2008:223, punctele 124 și 125, precum și Hotărârea Bruno și alții, C-395/08 și C-396/08, EU:C:2010:329, punctul 37).
- 34 În consecință, este necesar să se facă distincție între termenul „remunerație”, în sensul articolului 153 alineatul (5) TFUE, și același termen care figurează la articolul 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78. Astfel, acest din urmă termen face parte din condițiile de încadrare în muncă și, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 45 din concluzii, nu vizează în mod direct stabilirea cuantumului remunerației.
- 35 În speță, cuantumul remunerației corespunzătoare fiecărui grad și fiecărei trepte din cadrul funcției publice germane este determinat de instanțele naționale competente, iar Uniunea nu dispune de nicio competență în această privință. În schimb, normele naționale care reglementează modalitățile de încadrare în aceste grade și în aceste trepte nu pot fi înlăturate din domeniul de aplicare material al Directivei 2000/78.
- 36 În ceea ce privește domeniul de aplicare personal al acestei directive, este suficient de amintit că articolul 3 alineatul (1) litera (c) din aceasta prevede expres că ea se aplică în special tuturor persoanelor din sectorul public.
- 37 În aceste condiții, este necesar să se răspundă la prima întrebare că articolul 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că condițiile de remunerare a funcționarilor intră în domeniul de aplicare al acestei directive.

Cu privire la a doua și la a treia întrebare

- 38 Prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că se opun unei dispoziții naționale în temeiul căreia, în cadrul fiecărui grad al unei funcții, treapta salariului de bază al unui funcționar este determinată, la momentul angajării, în funcție de vârsta acestuia.
- 39 Este necesar, în primul rând, să se stabilească dacă legea anterioară privind remunerarea funcționarilor conține un tratament diferențiat pe motive de vârstă, în sensul articolului 2 alineatul (1) din Directiva 2000/78. În acest sens, trebuie amintit că, potrivit acestei dispoziții, prin „principiul egalității de tratament” se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazată pe vreunul dintre motivele menționate la articolul 1 din această directivă. Articolul 2 alineatul (2) litera (a) din aceasta precizează că, în sensul alineatului (1), o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât o alta aflată într-o situație asemănătoare, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1 din directiva menționată.
- 40 În speță, din dosarul prezentat Curții rezultă că, în temeiul articolelor 27 și 28 din legea anterioară privind remunerarea funcționarilor, „vârsta de referință”, determinată în funcție de vârsta reală, constituie criteriul de referință pentru încadrarea inițială a funcționarilor în treapta grilei de salarizare de bază. Această vârstă de referință se calculează începând cu prima zi a lunii în care funcționarul sau militarul a împlinit vârsta de 21 de ani. Acest punct de plecare pentru calculul vârstei de referință este amânat ca urmare a luării în considerare a perioadelor ulterioare vârstei de 31 de ani împliniți care nu au dat dreptul la o remunerație de funcționar sau de militar, până la concurența unui sfert din perioada de până la vârsta de 35 de ani împliniți, iar ulterior a unei jumătăți din perioada de după împlinirea acestei vârste. Funcționarul primește cel puțin salariul de bază inițial corespunzător gradului în care a fost încadrat. Ulterior, avansările în treaptă se fac în funcție de vechime și de merit. Astfel, salariul de bază crește în principiu din 2 în 2 ani până la treapta 5, din 3 în 3 ani până la treapta 9 și ulterior din 4 în 4 ani. Pentru funcționarii care obțin în mod durabil rezultate deosebite se poate stabili salariul de bază corespunzător treptei superioare imediat următoare.
- 41 Astfel cum arată instanța de trimitere, aplicarea coroborată a sistemului de avansare în trepte, prevăzut la articolul 27 din legea anterioară privind remunerarea funcționarilor, și a modului de calcul al vârstei de referință, după cum rezultă din articolul 28 din această lege, are ca efect, de exemplu, faptul că o persoană numită funcționar permanent al statului federal sau al landului Berlin la împlinirea vârstei de 21 de ani era încadrată în treapta de salarizare 1 a gradului A11, în timp ce o persoană numită funcționar pentru prima dată la vârsta de 23 ani este încadrată în treapta de salarizare 2 a acestui grad.
- 42 Astfel cum Curtea a constatat la punctul 58 din Hotărârea Hennigs și Mai (C-297/10 și C-298/10, EU:C:2011:560), rezultă, într-o astfel de situație, că salariul de bază primit de doi funcționari angajați în aceeași zi, în același grad, care posedă o experiență profesională egală sau echivalentă, dar care sunt de vârstă diferită, va fi diferit în funcție de vârsta pe care aceștia o au la momentul angajării. De aici rezultă că acești doi funcționari se află într-o situație asemănătoare și că unul dintre ei beneficiază de o remunerație de bază inferioară celei încasate de celălalt.
- 43 În consecință, sistemul de remunerare instituit la articolele 27 și 28 din legea anterioară privind remunerarea funcționarilor introduce un tratament diferențiat bazat în mod direct pe motivul vârstei, în sensul dispozițiilor articolului 2 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78.
- 44 În al doilea rând, este necesar să se examineze dacă acest tratament diferențiat poate fi justificat din perspectiva articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78.

- 45 Primul paragraf al acestei dispoziții precizează că statele membre pot prevedea că un tratament diferențiat pe motive de vârstă nu constituie o discriminare atunci când este justificat în mod obiectiv și rezonabil, în cadrul dreptului național, de un obiectiv legitim, în special de obiective legitime de politică a ocupării forței de muncă, a pieței muncii și a formării profesionale, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv sunt corespunzătoare și necesare.
- 46 Curtea a statuat în mod repetat că statele membre pot prevedea măsuri care cuprind tratamente diferențiate pe motive de vârstă, în conformitate cu articolul 6 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2000/78. Acestea dispun de o marjă largă de apreciere nu numai în alegerea urmării unui obiectiv determinat printre alte obiective în materie de politică socială și de ocupare a forței de muncă, ci și în ceea ce privește definirea măsurilor prin care acest obiectiv poate fi realizat (a se vedea Hotărârea Palacios de la Villa, C-411/05, EU:C:2007:604, punctul 68, și Hotărârea Rosenblatt, C-45/09, EU:C:2010:601, punctul 41).
- 47 Potrivit guvernului german, tratamentul diferențiat constatat la punctul 43 din prezenta hotărâre este justificat de obiectivul care constă în valorificarea forfetară a experienței profesionale anterioare, garantând în același timp o practică administrativă uniformă.
- 48 În această privință, Curtea a stabilit deja că obiectivul recompensării experienței dobândite de un lucrător, care îi dă acestuia posibilitatea de a-și îndeplini mai bine atribuțiile, constituie de regulă un scop legitim de politică salarială (Hotărârea Hennigs și Mai, EU:C:2011:560, punctul 72 și jurisprudența citată).
- 49 De asemenea, trebuie verificat, potrivit chiar textului articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78, dacă, în cadrul marjei largi de apreciere care este recunoscută statelor membre și amintită la punctul 46 din prezenta hotărâre, mijloacele puse în aplicare pentru realizarea acestui obiectiv sunt adecvate și necesare.
- 50 În această privință, Curtea a admis că recurgerea la criteriul bazat pe vechimea în muncă este, de regulă, corespunzătoare pentru realizarea acestui obiectiv, întrucât vechimea în muncă corespunde experienței profesionale. Or, deși măsura în discuție în acțiunea principală îi permite funcționarului să avanseze în treaptă în cadrul gradului în care este încadrat în funcție de înaintarea în vârstă și, prin urmare, de vechimea în muncă, trebuie să se constate că, la momentul angajării sale, încadrarea inițială a unui funcționar care nu are nicio experiență profesională într-o anumită treaptă a unui anumit grad nu se întemeiază decât pe vârsta acestuia (Hotărârea Hennigs și Mai, EU:C:2011:560, punctele 74 și 75).
- 51 Astfel cum Curtea a constatat la punctul 77 din Hotărârea Hennigs și Mai (EU:C:2011:560), rezultă că, într-o astfel de situație, stabilirea în funcție de vârstă a treptei salariului de bază la angajarea unui funcționar depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului legitim invocat de guvernul german și care constă în luarea în considerare a experienței profesionale dobândite de acest funcționar anterior angajării sale.
- 52 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se răspundă la a doua și la a treia întrebare adresate că articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că se opun unei măsuri naționale precum cea în discuție în litigiile principale, în temeiul căreia, în cadrul fiecărui grad al unei funcții, treapta salariului de bază al unui funcționar este determinată, la angajarea acestuia, în funcție de vârsta sa.

Cu privire la a șasea și la a șaptea întrebare

- 53 Prin intermediul celei de a șasea și al celei de a șaptea întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiile principale, care definește, în cadrul unui nou sistem de remunerare, modalitățile de reîncadrare a funcționarilor titularizați înainte de intrarea în vigoare a acestei legislații și care prevede, pe de o parte, că treapta salarială în care aceștia vor fi încadrați este determinată doar pe baza cuantumului salariului de bază pe care îl primeau sub imperiul sistemului de remunerare anterior, în condițiile în care acesta se baza pe o discriminare legată de vârsta funcționarului, și, pe de altă parte, că avansarea ulterioară în noua grilă de salarizare este în prezent determinată exclusiv în funcție de experiența dobândită de la intrarea în vigoare a legislației respective. Instanța de trimitere urmărește să afle dacă această lege are ca efect perpetuarea unei discriminări pe motive de vârstă și, eventual, dacă aceasta poate fi justificată de obiectivul privind menținerea drepturilor dobândite și a așteptărilor legitime referitoare la evoluția viitoare a remunerației.
- 54 Trebuie amintit că, astfel cum rezultă din deciziile de trimitere, noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin și Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin au înlocuit, în acest land, legea anterioară privind remunerarea funcționarilor.
- 55 Sistemul de remunerare instituit de noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin nu mai prevede nici grupe de vârstă, nici vârsta de referință, ci prevede o încadrare inițială a noilor funcționari într-o „treaptă de experiență”, precum și evoluția ulterioară a remunerației, treaptă cu treaptă, în grila de salarizare relevantă, în funcție de perioadele de serviciu efectuate conform cerințelor legale.
- 56 În ce privește Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, aceasta prevede că fiecare funcționar deja titularizat este reîncadrat într-o treaptă sau într-o treaptă tranzitorie, potrivit funcției ocupate la 31 iulie 2011 și salariului de bază la care ar fi avut dreptul la 1 august 2011. Acesta este încadrat în treapta sau în treapta tranzitorie corespunzătoare cuantumului salariului de bază, rotunjit la unitatea superioară.
- 57 În ceea ce privește aspectul dacă Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin instituie un tratament diferențiat pe motive de vârstă, în sensul articolului 2 alineatele (1) și (2) din Directiva 2000/78, din deciziile de trimitere rezultă că încadrarea funcționarilor deja titularizați într-o treaptă tranzitorie le asigură un salariu de referință al cărui cuantum era echivalent cu cel pe care îl primeau în temeiul legii anterioare privind remunerarea funcționarilor. Or, salariul primit în temeiul acestei legi era compus în principal din salariul de bază, calculat, la momentul angajării, exclusiv în funcție de vârsta funcționarului. Astfel cum Curtea a precizat la punctul 43 din prezenta hotărâre, modul de calcul al salariului de bază crea în mod direct un tratament diferențiat pe motive de vârstă, în sensul prevederilor articolului 2 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78.
- 58 Astfel, având ca bază pentru stabilirea salariului de referință remunerația primită anterior de funcționarii deja titularizați, care era întemeiată pe vârsta de referință, sistemul instituit de Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin a perpetuat un tratament discriminatoriu pe baza căruia unii funcționari primesc o remunerație inferioară celei primite de alți funcționari, deși se află în situații asemănătoare, iar aceasta numai din cauza vârstei pe care o aveau la angajare (a se vedea prin analogie Hotărârea Hennigs și Mai, EU:C:2011:560, punctul 84).

- 59 Acest tratament diferențiat se poate perpetua în cadrul noii legi privind remunerarea funcționarilor landului Berlin, întrucât încadrarea definitivă a funcționarilor deja titularizați s-a realizat pornindu-se de la treapta sau de la treapta tranzitorie acordată fiecărui funcționar (a se vedea prin analogie Hotărârea Hennigs și Mai, EU:C:2011:560, punctul 85).
- 60 Din aceste considerații rezultă că atât în cadrul Legii de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, cât și în cel al noii legi privind remunerarea funcționarilor landului Berlin, anumiți funcționari deja titularizați primesc o remunerație inferioară celei primite de alții, în condițiile în care se află în situații asemănătoare, numai din cauza vârstei pe care o aveau la angajare, ceea ce constituie o discriminare directă pe motive de vârstă, în sensul articolului 2 din Directiva 2000/78.
- 61 Prin urmare, este necesar să se examineze dacă acest tratament diferențiat poate fi justificat din perspectiva articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78.
- 62 În acest sens, este necesar să se verifice, prin raportare la principiile enunțate la punctele 45 și 46 din prezenta hotărâre, dacă tratamentul diferențiat pe motive de vârstă din conținutul Legii de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin și, pe cale de consecință, din noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin este o măsură care urmărește un obiectiv legitim și dacă este corespunzătoare și necesară pentru realizarea acestui obiectiv.
- 63 Atât din deciziile de trimitere, cât și din observațiile guvernului german rezultă că Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin are ca obiectiv protecția drepturilor dobândite și a așteptărilor legitime privind evoluția viitoare a remunerației. Guvernul german arată în special că, în cadrul procedurii de participare referitoare la adoptarea Legii privind reforma remunerării funcționarilor landului Berlin, organizațiile sindicale au revendicat menținerea extinsă a drepturilor dobândite și au impus dispoziții suplimentare destinate să le garanteze menținerea. Potrivit acestui guvern, un proiect de lege care nu ar fi vegheat la menținerea acestor drepturi ar fi întâmpinat opoziția sindicatelor, ceea ce ar fi compromis în mod serios șansele sale de reușită.
- 64 Este necesar, mai întâi, să se constate că protecția drepturilor dobândite de o categorie de persoane constituie un motiv imperativ de interes general (Hotărârea Comisia/Germania, C-456/05, EU:C:2007:755, punctul 63, precum și Hotărârea Hennigs și Mai, EU:C:2011:560, punctul 90).
- 65 În continuare, în ceea ce privește caracterul adecvat al Legii de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, este necesar să se arate, pe de o parte, că guvernul german a atras atenția că legea anterioară privind remunerarea funcționarilor era, pentru majoritatea funcționarilor deja titularizați, având în vedere parcursurile profesionale specifice perioadei, mai avantajoasă decât noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin. Prin urmare, încadrarea funcționarilor deja titularizați direct în sistemul prevăzut de această din urmă lege ar fi condus pentru mulți dintre ei la o pierdere salarială, apreciată drept echivalentă cu cel puțin o treaptă, respectiv cu o sumă cuprinsă, în funcție de grad, între 80 de euro și 150 de euro.
- 66 Pe de altă parte, astfel cum rezultă din articolul 2 alineatul (2) din Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, funcționarii deja titularizați au fost reîncadrați într-o treaptă corespunzătoare cuantumulului salariului lor de bază anterior, rotunjit la unitatea superioară.
- 67 În aceste condiții, este necesar să se constate că menținerea remunerațiilor anterioare și, pe cale de consecință, cea a unui sistem care stabilește un tratament diferențiat pe motive de vârstă au permis evitarea unor pierderi de remunerație și, astfel cum rezultă în special din cuprinsul punctului 63 din

prezenta hotărâre, erau determinante pentru a permite legiuitorului național să realizeze trecerea de la sistemul instituit de legea anterioară privind remunerarea funcționarilor la cel care rezultă din noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin.

- 68 O lege precum Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin apare astfel ca fiind de natură să poată îndeplini obiectivul urmărit, care constă în garantarea menținerii drepturilor dobândite.
- 69 În sfârșit, trebuie verificat dacă o astfel de lege nu depășește ceea ce este necesar pentru a atinge acest obiectiv.
- 70 În această privință, instanța de trimitere arată că ar fi fost preferabil ca noul sistem de încadrare să se aplice retroactiv tuturor funcționarilor deja titularizați sau ca acestora să li se aplice un sistem tranzitoriu care să garanteze funcționarului deja titularizat și favorizat nivelul de remunerare anterior atât timp cât nu va fi dobândit experiența impusă de noul sistem de remunerare pentru a putea avea dreptul la o remunerație superioară.
- 71 Pentru a examina dacă o lege precum Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin depășește ceea ce este necesar pentru a realiza obiectivul urmărit, se impune să se analizeze această lege în contextul în care ea apare și să se ia în considerare prejudiciul pe care îl poate cauza persoanelor vizate (Hotărârea HK Danmark, C-335/11 și C-337/11, EU:C:2013:222, punctul 89).
- 72 În ceea ce privește, în primul rând, contextul în care a fost adoptată Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, este necesar să se arate că din cererile de decizie preliminară rezultă că legiuitorii naționali competenți au abrogat, chiar înainte de pronunțarea Hotărârii Hennigs și Mai (EU:C:2011:560), legea anterioară privind remunerarea funcționarilor și, pentru a înlătura discriminarea pe motive de vârstă de care aceasta era afectată, au realizat o reformă privind sistemul de remunerare a funcționarilor federali și a celor ai landului Berlin.
- 73 În acest context a fost adoptată Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin, care prevede, după cum indică titlul acesteia, o derogare tranzitorie în privința funcționarilor deja titularizați. Reîncadrarea acestor funcționari în trepte sau în trepte tranzitorii a fost imediată și, în urma reîncadrării lor definitive în temeiul noii legi privind remunerarea funcționarilor landului Berlin, salariul lor evoluează doar în funcție de criteriile prevăzute de această lege, și anume experiența profesională și meritul, criterii printre care, în consecință, nu mai figurează vârsta.
- 74 Guvernul german subliniază că această reformă nu trebuia să atragă o reducere a nivelului veniturilor și nici a perspectivelor de venituri la nivelul întregii cariere a funcționarilor deja titularizați. O astfel de reformă, care intervine în contextul unei puternice îndatorări a landului Berlin și, la scară națională, al unui efort general de consolidare bugetară, trebuia să fie neutră din punctul de vedere al costurilor. Pe de altă parte, din cauza numărului mare de funcționari care urmau să fie reîncadrați, trecerea la noul sistem trebuia să aibă loc fără o mobilizare excesivă a mijloacelor administrative, respectiv, pe cât posibil, fără o analiză de la caz la caz.
- 75 În această privință, guvernul german arată că ar fi trebuit să analizeze peste 65 000 de cazuri individuale pentru a determina, în conformitate cu articolele 27 și 28 din noua lege privind remunerarea funcționarilor landului Berlin, „treapta de experiență” adecvată, apoi să calculeze dacă această reîncadrare era sau nu era mai favorabilă decât o reîncadrare pe baza dispozițiilor Legii de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin. Durata unei astfel de analize ar fi cumulat aproximativ 360 000 de ore.

- 76 Acest guvern adaugă că, pentru un număr destul de mare de funcționari care urmau să fie reîncadrați, nu mai era posibil să se determine retroactiv și individual perioadele de activitate anterioare titularizării pe care le-ar fi putut invoca în mod util. Prin urmare, ar fi trebuit, eventual, fie să excludă total astfel de perioade, fie să le recunoască fără probe, ceea ce i-ar fi penalizat sau avantajat forfetar, după caz, pe funcționarii respectivi. Un astfel de rezultat ar fi condus astfel la rezultate arbitrare și, prin urmare, inadmisibile.
- 77 Trebuie amintit că justificările întemeiate pe creșterea sarcinilor financiare și pe eventuale dificultăți administrative nu pot, în principiu, justifica nerespectarea obligațiilor care decurg din interzicerea discriminării pe motive de vârstă prevăzută la articolul 2 din Directiva 2000/78 (a se vedea prin analogie Hotărârea Erny, C-172/11, EU:C:2012:399, punctul 48).
- 78 Cu toate acestea, nu se poate impune să se efectueze o examinare individuală a fiecărui caz în parte pentru a stabili retroactiv și individual perioadele de experiență anterioare, în măsura în care gestiunea sistemului în discuție trebuie să rămână viabilă din punct de vedere tehnic și economic (a se vedea prin analogie Hotărârea Dansk Jurist- og Økonomforbund, C-546/11, EU:C:2013:603, punctul 70).
- 79 O asemenea apreciere se impune, având în vedere numărul extrem de mare de funcționari, durata perioadei respective, diversitatea parcursurilor profesionale ale acestora și dificultățile care pot apărea în cadrul determinării perioadelor de activitate anterioare pe care acești funcționari le-ar fi putut invoca în mod util. Prin urmare, se poate admite că metoda care constă în examinarea situației individuale a fiecărui funcționar deja titularizat ar fi fost de o complexitate excesivă și ar fi presupus un risc ridicat de erori.
- 80 În aceste condiții, este necesar să se considere că legiuitorul național nu a depășit limitele marjei sale de apreciere atunci când a considerat că nu era nici realist, nici de dorit ca noul sistem de încadrare să se aplice retroactiv tuturor funcționarilor deja titularizați sau ca acestora să li se aplice un sistem tranzitoriu care să garanteze funcționarului deja titularizat și favorizat nivelul de remunerare anterior atât timp cât nu va fi dobândit experiența impusă de noul sistem de remunerare pentru a putea avea dreptul la o remunerație superioară.
- 81 În ceea ce privește, în al doilea rând, prejudiciul pe care o lege precum Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin îl poate cauza persoanelor în cauză, este necesar să se constate că, având în vedere atât cele ce rezultă din cuprinsul punctelor 75 și 76 din prezenta hotărâre, cât și inexistența unui sistem de referință valabil, care ar fi permis o comparație între funcționarii favorizați și funcționarii defavorizați, stabilirea acestui prejudiciu este extrem de complexă.
- 82 De asemenea, s-a mai susținut în fața Curții că diferența de remunerație este delimitată, având în vedere limitele vârstei de angajare specifice dreptului german al funcției publice. Astfel, din observațiile guvernului german rezultă că, în ceea ce privește cauzele principale, exista o limită de vârstă de 35 de ani, astfel încât eventualele diferențe de remunerație nu puteau depăși diferența dintre prima și ultima treaptă a unui grad.
- 83 În fond, deși, din deciziile de trimitere, rezultă că Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin are ca efect faptul că diferența de remunerație este practic identică, și aceasta până când funcționarii deja titularizați ajung la treapta cea mai înaltă a gradului lor, aceste decizii nu conțin, în schimb, elemente mai precise sau concrete în această privință. Guvernul german a invocat, la rândul său, existența a două mecanisme care, în opinia sa, ar putea reduce sau chiar înlătura tratamentul diferențiat creat prin încadrarea a doi funcționari în trepte diferite din cauza vârstei lor. În opinia acestui guvern, reducerea numărului de trepte și reîncadrarea funcționarilor într-o treaptă corespunzătoare cuantumului salariului lor de bază anterior, rotunjit la unitatea superioară, ar avea ca efect estomparea sau chiar, în unele cazuri, dispariția diferenței salariale după câțiva ani.

- 84 Având în vedere elementele cuprinse în deciziile de trimitere și în dosarul trimis Curții, o astfel de posibilitate nu poate fi exclusă.
- 85 În aceste condiții, nu rezultă că legiuitorul național ar fi depășit ceea ce era necesar pentru a realiza obiectivul urmărit prin adoptarea măsurilor tranzitorii derogatorii instituite prin Legea de stabilire a unui sistem tranzitoriu de remunerare a funcționarilor landului Berlin.
- 86 Prin urmare, este necesar să se răspundă la a șasea și la a șaptea întrebare că articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiile principale, care definește, în cadrul unui nou sistem de remunerare, modalitățile de reîncadrare a funcționarilor titularizați înainte de intrarea în vigoare a acestei legislații și care prevede, pe de o parte, că treapta salarială în care aceștia vor fi încadrați este determinată doar pe baza cuantumului salariului de bază pe care îl primeau în temeiul sistemului de remunerare anterior, în condițiile în care acesta se întemeia pe o discriminare legată de vârsta funcționarului, și, pe de altă parte, că avansarea ulterioară în noua grilă de salarizare va fi determinată exclusiv în funcție de experiența profesională dobândită de la intrarea în vigoare a legislației respective.

Cu privire la a patra întrebare

- 87 Prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită Curții să se pronunțe asupra consecințelor juridice care trebuie deduse în cazul încălcării, de legea anterioară privind remunerarea funcționarilor, a principiului nediscriminării pe motive de vârstă. Instanța urmărește să afle dacă aceste consecințe decurg din Directiva 2000/78 sau din jurisprudența care a rezultat din Hotărârea Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428) și dacă, în această situație, sunt întrunite condițiile angajării răspunderii Republicii Federale Germania. Instanța menționată solicită, în special, să se stabilească dacă, în împrejurări precum cele din cauzele principale, dreptul Uniunii, în special articolul 17 din Directiva 2000/78, impune să se acorde în mod retroactiv funcționarilor discriminați o sumă echivalentă cu diferența dintre remunerația încasată efectiv și cea corespunzătoare treptei celei mai înalte a gradului lor.
- 88 Cu titlu introductiv, trebuie amintită obligația interpretării conforme cu dreptul național, care impune ca instanțele naționale să facă tot ce ține de competența lor, luând în considerare ansamblul dreptului intern și aplicând metodele de interpretare recunoscute de acesta, pentru a garanta efectivitatea deplină a Directivei 2000/78 și pentru a identifica o soluție conformă cu finalitatea urmărită de aceasta (a se vedea în acest sens Hotărârea Lopes Da Silva Jorge, C-42/11, EU:C:2012:517, punctul 56).
- 89 Neputându-se proceda la o interpretare și la o aplicare a reglementării naționale conforme cu cerințele acestei directive, trebuie amintit, de asemenea, că, în temeiul principiului supremației dreptului Uniunii, de care beneficiază și principiul nediscriminării pe motive de vârstă, trebuie înlăturată aplicarea unei reglementări naționale contrare care intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii (a se vedea Hotărârea Küçükdeveci, C-555/07, EU:C:2010:21, punctul 54 și jurisprudența citată).
- 90 Cu toate acestea, în deciziile sale de trimitere, instanța de trimitere consideră că este exclus ca articolele 27 și 28 din legea anterioară privind remunerarea funcționarilor să poată face obiectul unei interpretări conforme cu dreptul Uniunii.
- 91 Această instanță constată, de altfel, că nu este în măsură, în urma aplicării metodelor de interpretare recunoscute de dreptul german, să acopere vidul creat prin neaplicarea dispozițiilor naționale contrare principiului nediscriminării. Instanța menționată arată, de asemenea, că, spre deosebire de situația din cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Hennigs și Mai (EU:C:2011:560), dreptul german aplicabil cauzelor principale nu îi permite să acorde funcționarilor discriminați dreptul la plata diferenței de cuantum dintre salariul lor și cel al funcționarilor care, datorită vârstei, au fost încadrați în treapta cea mai înaltă.

- 92 Pe de altă parte, nu poate proceda nici la o încadrare retroactivă a funcționarilor celor mai în vârstă într-o treaptă inferioară, având în vedere considerațiile privind protecția încrederii legitime și a drepturilor dobândite.
- 93 Făcând trimitere la Hotărârile Terhoeve (C-18/95, EU:C:1999:22, punctul 57) și Landtová (C-399/09, EU:C:2011:415, punctul 51), această instanță ridică însă problema dacă, în cazurile de discriminare contrare dreptului Uniunii și atât timp cât nu au fost adoptate măsuri care să restabilească egalitatea de tratament, respectarea principiului egalității nu poate fi asigurată decât prin acordarea în favoarea persoanelor din categoria defavorizată a acelorași avantaje ca cele de care beneficiază persoanele din categoria privilegiată.
- 94 În primul rând, trebuie arătat că revine instanței naționale obligația de a stabili ce consecințe juridice rezultă din constatarea neconformității cu Directiva 2000/78 a unei legislații precum cea în discuție în litigiile principale.
- 95 În al doilea rând, în ceea ce privește Hotărârile Terhoeve (EU:C:1999:22) și Landtová (EU:C:2011:415), Curtea a decis, în esență, că, atunci când dreptul național prevede, cu încălcarea dreptului Uniunii, un tratament diferențiat între mai multe grupuri de persoane și atât timp cât nu au fost adoptate măsuri care să restabilească egalitatea de tratament, respectarea principiului egalității nu poate fi asigurată decât prin acordarea în favoarea persoanelor din categoria defavorizată a acelorași avantaje ca cele de care beneficiază persoanele din categoria privilegiată. Curtea a precizat, de asemenea, în cadrul acestor hotărâri că sistemul aplicabil membrilor grupului favorizat rămâne, în lipsa aplicării corecte a dreptului Uniunii, singurul sistem de referință valabil.
- 96 Trebuie arătat că această soluție are vocație să se aplice doar în prezența unui astfel de sistem de referință valabil. Or, este necesar să se constate că acesta nu există în cadrul unei legislații precum cea în discuție în litigiile principale, în cadrul căreia nu este posibil să se desemneze o categorie de funcționari favorizați. Astfel, articolele 27 și 28 din legea anterioară privind remunerarea funcționarilor se aplicau la angajarea oricărui funcționar și, astfel cum rezultă din cuprinsul punctului 42 din prezenta hotărâre, aspectele discriminatorii care rezultă afectează potențial totalitatea funcționarilor.
- 97 Rezultă de aici că jurisprudența citată la punctele 93 și 95 din prezenta hotărâre nu este aplicabilă cauzelor cu care este sesizată instanța de trimitere.
- 98 În al treilea rând, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, principiul răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile este inerent sistemului tratatelor pe care aceasta se întemeiază (a se vedea în acest sens Hotărârea Francovich și alții, EU:C:1991:428, punctul 35, Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 31, precum și Hotărârea Transportes Urbanos y Servicios Generales, C-118/08, EU:C:2010:39, punctul 29).
- 99 În această privință, Curtea a hotărât că particularii vătămați au un drept la repararea prejudiciului dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume, ca norma de drept al Uniunii încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației și prejudiciul suferit de particulari (a se vedea în acest sens Hotărârea Transportes Urbanos y Servicios Generales, EU:C:2010:39, punctul 30).
- 100 Punerea în aplicare a condițiilor care să permită stabilirea răspunderii statelor membre pentru prejudicii cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului comunitar trebuie, în principiu, să fie efectuată de instanțele naționale, conform îndrumărilor date de Curte pentru a efectua această punere în aplicare (a se vedea Hotărârea Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punctul 210 și jurisprudența citată).

- 101 În ceea ce privește prima condiție, este suficient să se constate că articolul 2 alineatul (1) din Directiva 2000/78 coroborat cu articolul 1 din aceasta interzice, în mod general și neechivoc, orice discriminare directă sau indirectă, nejustificată în mod obiectiv, referitoare la încadrarea în muncă și la ocuparea forței de muncă și legată în special de vârsta lucrătorului. Aceste dispoziții au ca obiect să confere particularilor drepturi pe care le pot invoca împotriva statelor membre.
- 102 În ceea ce privește cea de a doua condiție, Curtea a avut ocazia să precizeze că existența unei încălcări suficient de serioase a dreptului Uniunii implică o încălcare vădită și gravă de către statul membru a limitelor impuse puterii sale de apreciere, elementele care trebuie luate în considerare în această privință fiind în special gradul de claritate și de precizie a normei încălcate, precum și întinderea marjei de apreciere pe care norma încălcată o lasă autorităților naționale (Hotărârea Synthron, C-452/06, EU:C:2008:565, punctul 37 și jurisprudența citată). Astfel, marja de apreciere a statului membru constituie un criteriu important pentru stabilirea existenței unei încălcări suficient de grave a dreptului comunitar (Hotărârea Robins și alții, C-278/05, EU:C:2007:56, punctul 72).
- 103 În speță, pentru a aprecia dacă încălcarea articolului 2 din Directiva 2000/78 atribuită statului membru în cauză era suficient de gravă, instanța națională trebuie să ia în considerare faptul că articolul 6 alineatul (1) primul paragraf din această directivă acordă statelor membre libertatea de a prevedea măsuri care conțin tratamente diferențiate întemeiate direct pe vârstă, precum și o marjă largă de apreciere nu numai în alegerea urmării unui obiectiv determinat printre alte obiective în materie de politică socială și de ocupare a forței de muncă, ci și în ceea ce privește definirea măsurilor prin care acest obiectiv poate fi realizat.
- 104 Este necesar să se constate că natura și întinderea obligației care revine statelor membre în temeiul articolului 2 alineatul (2) și al articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78, în privința unei reglementări naționale precum legea anterioară privind remunerarea funcționarilor, au fost clarificate și precizate începând cu pronunțarea Hotărârii Hennigs și Mai (EU:C:2011:560).
- 105 În această privință, trebuie amintit că, deși interpretarea unei norme a dreptului Uniunii făcută de Curte în cadrul unei cereri de decizie preliminară lămurește și precizează, dacă este nevoie, semnificația și domeniul de aplicare ale acestei norme, astfel cum trebuie sau ar fi trebuit să fie înțeleasă și aplicată de la intrarea sa în vigoare (a se vedea în acest sens în special Hotărârea RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 58), revine instanței naționale obligația să aprecieze dacă, totuși, natura și întinderea obligațiilor care revin statelor membre în temeiul articolului 2 alineatul (2) din Directiva 2000/78 cu privire la o legislație precum cea în discuție în litigiile principale puteau fi considerate clare și precise doar începând cu Hotărârea Hennings și Mai (EU:C:2011:560), respectiv de la 8 septembrie 2011 (a se vedea prin analogie Hotărârea Hogan și alții, C-398/11, EU:C:2013:272, punctele 51 și 52). Ar trebui, eventual, să se constate lipsa unei încălcări suficient de grave anterior acestei date.
- 106 În ceea ce privește cea de a treia condiție de angajare a răspunderii statului ca urmare a unei încălcări a dreptului Uniunii, este de competența instanței de trimitere să verifice dacă, după cum pare să rezulte din dosarul trimis Curții, există o legătură de cauzalitate directă între încălcarea menționată și prejudiciul pe care îl pot suferi reclamanții din litigiile principale.
- 107 În consecință, revine instanței de trimitere obligația să verifice dacă sunt întrunite condițiile stabilite de jurisprudența Curții pentru a putea angaja răspunderea Republicii Federale Germania în temeiul dreptului Uniunii.

108 Având în vedere considerațiile de mai sus, trebuie să se răspundă la a patra întrebare adresată după cum urmează:

- În împrejurări precum cele care privesc cauzele principale, dreptul Uniunii, în special articolul 17 din Directiva 2000/78, nu impune să se acorde retroactiv funcționarilor discriminați o sumă echivalentă cu diferența dintre remunerația încasată efectiv și cea corespunzătoare treptei celei mai înalte a gradului lor.
- Revine instanței de trimitere obligația să verifice dacă sunt întrunite toate condițiile prevăzute de jurisprudența Curții pentru a putea angaja răspunderea Republicii Federale Germania în temeiul dreptului Uniunii.

Cu privire la a opta întrebare

109 Având în vedere răspunsul dat la cea de a șasea și la cea de a șaptea întrebare, nu este necesar să se răspundă la a opta întrebare.

Cu privire la a cincea întrebare

110 Prin intermediul celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle, în esență, dacă dreptul Uniunii se opune unei norme naționale precum cea în discuție în litigiile principale, care prevede obligația funcționarului de a invoca un drept la prestații în numerar care nu decurg în mod direct din lege, într-un termen relativ scurt, și anume înainte de sfârșitul exercițiului bugetar în curs.

111 Astfel cum a arătat avocatul general la punctul 111 din concluzii, articolul 9 din Directiva 2000/78 prevede, pe de o parte, că statele membre se asigură că procedurile judiciare și/sau administrative care reglementează respectarea [a se citi „prin care se urmărește garantarea respectării”] obligațiilor care decurg din această directivă sunt accesibile tuturor persoanelor care se consideră lezate prin nerespectarea față de ele a principiului egalității de tratament și, pe de altă parte, că aceste obligații ale statelor membre nu aduc atingere normelor naționale referitoare la termenele prevăzute pentru a formula o acțiune în ceea ce privește principiul menționat. Din modul de redactare a acestei dispoziții rezultă că chestiunea termenelor pentru inițierea unei proceduri prin care să se asigure respectarea obligațiilor care decurg din directiva menționată nu este reglementată de dreptul Uniunii.

112 În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, în lipsa unei reglementări a Uniunii în materie, modalitățile procedurale care urmăresc să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii rezultă din ordinea juridică internă a fiecărui stat membru, în temeiul principiului autonomiei procedurale a statelor membre, însă cu condiția ca acestea să nu fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor situații similare din dreptul intern (principiul echivalenței) și să nu facă imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii (principiul efectivității) (a se vedea în special Hotărârea Meilicke și alții, C-262/09, EU:C:2011:438, punctul 55, precum și Hotărârea Pelati, C-603/10, EU:C:2012:639, punctul 23).

113 În ceea ce privește principiul echivalenței, este necesar să se arate că, în ceea ce privește cauzele principale, Curtea nu dispune de niciun element care să dea naștere unor îndoieli în ceea ce privește conformitatea cu acest principiu a unei norme precum cea în discuție în aceste cauze.

114 În ceea ce privește principiul efectivității, Curtea a recunoscut compatibilitatea cu dreptul Uniunii a stabilirii unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor, sub sancțiunea decăderii, în vederea asigurării securității juridice, care protejează deopotrivă și contribuabilul, și administrația în cauză.

Astfel, asemenea termene nu sunt de natură să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii (Hotărârea Meilicke și alții, EU:C:2011:438, punctul 56 și jurisprudența citată).

- 115 Din cele de mai sus rezultă că trebuie să se răspundă la a cincea întrebare adresată că dreptul Uniunii nu se opune unei norme naționale precum cea în discuție în litigiile principale, care prevede obligația funcționarului de a invoca un drept la prestații în numerar care nu decurg în mod direct din lege, într-un termen relativ scurt, și anume înainte de sfârșitul exercițiului bugetar în curs, dacă această normă nu aduce atingere nici principiului echivalenței, nici principiului efectivității. Este de competența instanței de trimitere să verifice dacă aceste condiții sunt îndeplinite în cauzele principale.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 116 Întrucât, în privința părților din litigiile principale, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

- 1) **Articolul 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă trebuie interpretat în sensul că condițiile de remunerare a funcționarilor intră în domeniul de aplicare al acestei directive.**
- 2) **Articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că se opun unei măsuri naționale precum cea în discuție în litigiile principale, în temeiul căreia, în cadrul fiecărui grad al unei funcții, treapta salariului de bază al unui funcționar este determinată, la angajarea acestuia, în funcție de vârsta sa.**
- 3) **Articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiile principale, care definește, în cadrul unui nou sistem de remunerare, modalitățile de reîncadrare a funcționarilor titularizați înainte de intrarea în vigoare a acestei legislații și care prevede, pe de o parte, că treapta salarială în care aceștia vor fi încadrați este determinată doar pe baza cuantumului salariului de bază pe care îl primeau în temeiul sistemului de remunerare anterior, în condițiile în care acesta se întemeie pe o discriminare legată de vârsta funcționarului, și, pe de altă parte, că avansarea ulterioară în noua grilă de salarizare va fi determinată exclusiv în funcție de experiența profesională dobândită de la intrarea în vigoare a legislației respective.**
- 4) **În împrejurări precum cele care privesc cauzele principale, dreptul Uniunii, în special articolul 17 din Directiva 2000/78, nu impune să se acorde retroactiv funcționarilor discriminați o sumă echivalentă cu diferența dintre remunerația încasată efectiv și cea corespunzătoare trepteii celei mai înalte a gradului lor.**

Revine instanței de trimitere obligația să verifice dacă sunt întrunite toate condițiile prevăzute de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene pentru a putea angaja răspunderea Republicii Federale Germania în temeiul dreptului Uniunii.

- 5) **Dreptul Uniunii ne se opune unei norme naționale precum cea în discuție în litigiile principale, care prevede obligația funcționarului de a invoca un drept la prestații în numerar care nu decurg în mod direct din lege, într-un termen relativ scurt, și anume**

înainte de sfârșitul exercițiului bugetar în curs, dacă această normă nu aduce atingere nici principiului echivalenței, nici principiului efectivității. Este de competența instanței de trimitere să verifice dacă aceste condiții sunt îndeplinite în cauzele principale.

Semnături